

JEDINSTVENA OAZA PTICA

Nedavno je pokrenuta inicijativa za uvrštavanje Livanjskog polja na listu RAMSAR područja. Nažalost, i pored brojnih istraživanja, ovo područje još uvijek nije dobilo status zaštićenog područja u Bosni i Hercegovini

Kada sam u petak, 7. marta ove prestupne 2008. godine, u ranu zoru, pod okriljem snijega i sa bolom u lijevoj nozi, gundajući i tražeći razlog više da se vratim u krevet, sjeo na prvo sjedište bijelog Landrovera mog prijatelja Ilhana Dervovića i krenuo prema Livnu s namjerom da prisustvovanjem okruglom stolu o sudbini Buškog jezera, nisam ni slutio da ću 24 sata kasnije zaboraviti sve pobrojane nedaće i svoj život obogatiti još jednim nesvakidašnjim iskustvom.

Tog subotnjeg jutra u sjećanju mi je ostala slika pet žličarki (*Platalea leucorodia*) koje su se poput dobro uigrane košarkaške petorke kretale duž plicaka Buškog jezera. Istovremeno, sred jezera poput „ledenjaka“ polako je plutalo više od hiljadu krunatih (*Aythya fuligula*) i glavatih (*Aythya ferina*) patki, dok su nedaleko od njih uz obalu jezera sa prepoznatljivim dugim zakrivljenim kljunovima miroljubivo stajali veliki podzviždači (*Numenius arquata*). Spomenuti prizor teško je vjerodostojno opisati riječima. Jednako je teško dočarati ushićenje kada ugledate jato od 200 ždralova (*Grus grus*) koje iz pravca Livanjskog polja odlazi ka snijegom za-

vejanom Kupresu. Još jednom Livanjsko polje i Buško jezero me nisu ostavili ravnodušnim i uskraćenim za užitak više u posmatranju ptica. O smirujućoj ljepoti ovog područja najbolje svjedoče riječi slovenskog ornitologa dr. Boruta Štumbergera koji već nekoliko godina redovno gostuje u livanjskom kraju. Žaleći se na nakupljeni umor i teret svakodnevnih obaveza, moj prijatelj jednom prilikom je rekao: „Potrebne su mi 3 sedmice da dođem ovdje da gledam ptice i zaboravim na sve“.

Zbog čega je onda ova jedinstvena ptičija oaza zaboravljena od Bosanaca i Hercegovaca i još uvijek nedovoljno zaštićena od onih koji ptice gledaju kroz puškomat ili njihova staništa doživljavaju kao prostor za eksploataciju sirovina kako bi se zaradio euro više.

Ukoliko potražite u enciklopedijama, na internet stranicama ili u brojnim objavljenim radovima i naučno-stručnim člancima podatke o Livanjskom polju i Buškom jezeru, susrest ćete pridjeve sa prefiksima naj. Prema podacima Cvijića iz 1900. godine Livanjsko polje je najveće polje u dinarskom kršu. Dužine je 65 km, a površine oko 405 km². Smješteno je na nadmorskoj vi-

sini od 700 do 710 metara, a srednja širina mu iznosi 6 kilometara. Danas ga označavaju najvećim kraškim poljem na svijetu. Polje je tokom godine velikim dijelom poplavljeno. Rezultat historijskih djelovanja procesa plavljenja i isušivanja predstavljaju velika tresetišta, te se Livanjsko polje smatra najvećim balkanskim tresetištem. Nažalost, destrukcije ovog lokaliteta su već odavno prisustne. Sedamdesetih godina započete su pripreme za stvaranje vještačke akumulacije i močvarna staništa Buškog blata su potopljena. Istovremeno, središnji dio polja, koji je nekad plavio kopanjem kanala pretvoren je u imelioracione površine. Naposlijetku, ratna dešavanja devedesetih su rezultirala velikim brojem zaostalih ekskluzivnih sredstava, a područje Livanjskog polja je napustilo veći dio stanovništva, osobito u predjelu Ždralovca. Svjedočanstvo tome su brojna zgarišta i poneki starac koji se vratio na svoje ognjište. Nekada su, prema riječima starosjedilaca, na veličanstvenim livanjskim livadama pasla brojna stada ovaca, dok danas iste zjape prazne.

S druge strane, Buško jezero predstavlja najveću vještačku hidroakumulaciju u Evropi. Zauzima površinu od 56,7 km², a nastalo je 1972. godine potapanjem jugoistočnih dijelova Livanjskog polja. Veći dio jezera pripada općini Tomislavgrad, dok je manji dio pod nadležnošću općine Livno.

Biološka i geološka raznolikost Livanjskog polja su rijetko otvorena sahara znanja za svakog istraživača. Proučavanjem prirodnog nasljeđa ovog kraja bavili su se brojni priznati bosanskohercegovački i evropski botaničari, zoolozi i geolozi. Nakratko ću se osvrnuti i na svijet ptica i njihova staništa.

Prva sistematičnija istraživanja faune ptica Livanjskog polja obavio je austrijski ornitolog i prvi kustos-zoolog dr. Otmar Reiser (Rajzer) u period od 1887. do 1915. godine. Rajzer je u datom periodu zabilježio 99 vrsta. Pri tome posebno

Livanjsko polje u ljetnom ambijentu

(Foto: D. Kotrošan)

se ističe da su se tada gnijezdili ždralovi, i to u dijelu polja koji i nosi naziv po njima (Ždralovac). Pored ždralova u Livanjskom polju u tom periodu gnijezdile su se velika droplja (*Otis tarda*) i žličarke. Danas velike droplje nema u Bosni i Hercegovini, a žličarke se mogu vidjeti u malom broju i više se ne gnijezde. Nakon Rajzera, u periodu od 1970. do 1990. godine, ornitofaunu Livanjskog polja proučavao je dr. Svjetoslav Obratil, tadašnji kustos-ornitolog Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. On je ustanovio prisustvo još oko 60 ptičijih vrsta. Povećanje broja vrsta dr. Obratil tumači, između ostalog, stvaranjem vještačke akumulacije Buškog jezera što je uvjetovalo registraciju većeg broja močvarnih vrsta. Posljednja organizovana istraživanja Livanjskog polja i Buškog jezera obavili su slovenski, njemački i austrijski ornitolozi u sklopu projekta pod okriljem EURONATUR-a. Domaći partner u ovim akcijama bio je Mato Gotovac iz Centra mladih Livno. Posljednje dvije godine saradnju sa EURONATUR-ovim timom ostvarili su i članovi Ornitološkog društva „Naše ptice“, a pojedinim akcijama priključila se i Davorka Kitonić iz Metkovića. Navedena istraživanja pokazala su nove promjene u sastavu ornitofaune ovog područja. Pri tome, zabilježeno je oko 40 „novih“ vrsta. Sastavljajući popis ptica za nominaciju Livanjskog polja za RAMSAR, EURONATUR-ova ekipa je zabilježila da su od 1888. do 2007. godine registrovane 204 vrste. U ovom trenutku od posebnog značaja je činjenica da je populacija kosca (*Crex crex*) na Livanjskom polju najveća kada je u pitanju Bosna i Hercegovina. Kosac se inače svrstava u globalno ugrožene vrste što još više daje na značaju Livanjskom polju kada je u pitanju zaštita ove rijetke vrste. Međutim, to nije kraj kada je u pitanju razolikost ptičijeg svijeta. U posljednjem broju biltena Mreže posmatrača ptica u Bosni i Hercegovini objavljen je podatak da su tri crne rode (*Ciconia nigra*) zabilježene 9. jula 2007. godine u Ždralovcu. Ovim zapisom Dejana Kulijera broj zabilježenih vrsta povećan je na 205, a ornitolozi su se još jednom uvjerali da je Livanjsko polje nepresušan izvor novih saznanja o pticama. Ujedno, ovo je potvrda svakodnevnog značaja Livanjskog polja i Buškog jezera u zaštiti ptica.

Raznovrsnost ornitofaune i velika brojnost ptica jedan su od osnovnih razloga koje izdvajaju Livanjsko polje kao

Pčelarice (Merops apiaster)
(Foto: I. Dervović)

jedno od najznačajnijih staništa ptica u Bosni i Hercegovini. Pored ptica, i druge životinjske i biljne grupe u Livanjskom polju su zastupljene velikim brojem vrsta od koji se mnoge označavaju kao rijetke i ugrožene. Nažalost, poznato je da ovo područje još uvijek nije obuhvaćeno nijednim aktom zaštite. Uzimajući u obzir sve navedene činjenice, nedavno su EURONATUR u saradnji sa Centrom mladih u Livnu pokrenuli inicijativu za uvrštavanje Livanjskog polja na listu RAMSAR područja. Prethodno je neophodno Livanjsko polje (zajedno sa još nekoliko područja u Bosni i Hercegovini) nominovati na listu IBA područja (Područja značajna za boravak ptica). Jedna od važnih akcija u pravcu proglašenja Livanjskog polja za RAMSAR područje je i akcioni plan za daljnje upravljanje ovim područjem. U tom pogledu, 7. marta 2008. godine održana je radionica na temu „Važnost i budućnost Buškog jezera“. Tom prilikom dr. Borut Štumberger i dr. Martin Schneider Jacoby su predstavili EURONATUR-ov prijedloga za upravljanje ovim područjem u sklopu općeg plana upravljanja Livanjskim poljem. Kroz diskusiju izneseni su i planovi općina Livno i Tomislavgrad što će uveliko imati značaja u projekciji razvoja ovog kraja. Sve navedene i planirane akcije trebale bi doprinijeti konačnom cilju, a to je proglašenje

Livanjskog polja RAMSAR područjem. Na ovaj način Bosna i Hercegovina bi, pored Hutovog blata i Bardače, dobila još jedno područje zvanično označeno kao područje od izuzetnog značaja za ptice.

Visok stepen biodiverziteta Livanjskog polja i okruženja, osobito kada su u pitanju ptice, nije upitan. Međutim, postavlja se pitanje kako očuvati ovakvo prirodno blago pred pritiscima koje najavljuju budući planovi za područje Livna i Tomislavgrada. Stoga je neophodno ukazati na neke probleme koji trenutno predstavljaju opasnost po gubitak biodiverziteta Livanjskog polja. U ovom trenutku najveći pritisak na okoliš predstavljaju planovi za razvoj energetskog sektora. Vjetroelektrane na Gradini i Borovoj glavi, HE u kanjonu Šijice i osobito TE „Kongora“ su veliki zahvati čija bi gradnja imala negativan uticaj na živi svijet Livanjskog polja. Uzimajući u obzir migratorne puteve ptica zasigurno da bi gradnja ovih objekata uticala na kretanje i boravak ptica u Livanjskom polju. Uz spomenuto, neophodno je uzeti u obzir i nekontrolisanu eksploataciju treseta i druge zahvate i jasno je da se opasnost po ptičiji svijet i njihova staništa na Livanjskom polju svakodnevno pojačava. Na kraju, potrebno je istaći (krivo)lov i potrebu kontrole onih koji nose puške o ramenu. Naime, spomenuti problem već odavno prvenstveno predstavlja pitanje volje i etike lovačkih društava da se preduprijede spomenute negativnosti, a potom i cjelokupnog društva da se pravovremeno kažnjavaju oni koji pod okriljem lova čine zakonom kažnjiva djela. Definitivno potreba razvoja livanjskog i duvanjskog kraja se ne može zaobići. Možda bi za početak trebalo sačuvati simbole obog kraja kao što je livanjski sir, a ne dozvoliti da se pod istim imenom proizvodi na Vlašiću ili u nekim drugim krajevima Bosne i Hercegovini. U tom pogledu i fascinantonst ptičijeg svijeta u aspektu ekoturističkog razvoja ovih krajeva trebala bi biti simbol od posebnog lokalnog i državnog značaja.

U nadi da će razum prevladati i da će zaštita Livanjskog polja dobiti prednost pred ekonomski neisplativim projektima, sa nestrpljenjem iščekujem da početkom juna zajedno sa Borutom, Ilhanom, Petrom, Davorkom, Jasminkom i drugim pticoljubicima krenem u Livanjsko polje na još jedno noćno brojanje pjevajućih mužjaka kosca, slavuja i čukova. ■